

ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ КОРИСТУВАЧІВ ТА ВУЗІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

Шилок О.І.,

Наукова бібліотека Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Розглядається питання інформаційної грамотності та впровадження нових технологій в практику роботи вузівських бібліотек в сучасних умовах . Особливу увагу приділяється питанням формування та використання власних інформаційних ресурсів.

Високі темпи науково-технічного прогресу, розширення масштабів пізнавальної діяльності людей, поява нових наук, стрімка зміна не лише виробничих, але й соціальних технологій, динаміка життя сучасного суспільства - все це стало основою для значного росту інформаційних ресурсів. Їхньою помітною особливістю є те, що, на відміну від інших ресурсів, з плином часу вони не зменшуються, а, навпаки, характеризуються ростом та накопиченням обсягів.

Згідно з твердженнями спеціалістів, сьогодні суспільство досягло такого рівня пізнання, коли кількість інформації, що надходить у промисловість, управління та науку, досягає тривожних пропорцій. Загальна сума людських знань до 1800 року подвоювалася кожні 50 років, до 1950 року - кожні 10 років, до 1970 - кожні 5 років. Особливо зростає обсяг наукових знань. Він вже подвоюється кожні 2 роки. [1, с 19-20]

Лавиноподібний ріст обсягів інформації у другій половині XX століття та перші роки XXI століття спричинив добре відоме всім явище - «інформаційний бум», наслідком якого стала інформаційна криза - протиріччя між швидко зростаючим обсягом інформаційних потоків та обмеженими можливостями людини. Вчені, витрачаючи на інформаційну діяльність близько 50% свого робочого часу, здатні ознайомитися не більше, ніж з 10-12% публікацій, що вийшли за рік із найвужчої спеціальності. В результаті суттєво знижується ефективність використання інформації як одного з найважливіших ресурсів. Стає все далі важче орієнтуватися у нових потоках інформації, що безперервно з'являються щогодини. Інколи

вигідніше створити новий матеріальний Чи інтелектуальний продукт, ніж здійснювати пошук аналога, зробленого ким-небудь раніше.

Перша інформаційна революція - винахід писемності - відкрила новий спосіб фіксації та передачі знань від покоління до покоління, який радикально змінив суспільство, культуру та організацію людської діяльності.

Друга інформаційна революція - винахід книгодрукування у середині XV ст. - привела до суттєвого якісного та кількісного росту джерел інформації, забезпечила формування так званої «пам'яті» людства.

Третя інформаційна революція - винахід електроенергії, - завдяки якій з'явився телеграф, телефон, радіо (кінець XIX ст.), що дозволило накопичувати та оперативно передавати інформацію на відстані.

Четверта інформаційна революція - винахід мікропроцесорної техніки та поява персонального комп'ютера (70-ті роки XX ст.) - відкрила нову еру в розвитку людського суспільства, реалізувавши принцип «інформація тут і зараз», підсиливши Інтелектуальні можливості людини та суспільства в цілому.

Ще в 1989 р. в США була опублікований відома доповідь Президентського комітету Американської бібліотечної асоціації (ALA) про інформаційну грамотність [2], в якій інформаційно грамотною людина визначалася як така, що може розпізнавати, коли їй потрібна інформація, і яка має здатність знаходити, оцінювати і ефективно використовувати цю інформацію. У звіті проводилася думка про те, що будь-яка сучасна людина має бути інформаційно грамотною, тому що це дозволяє їй приймати ефективні рішення, забезпечує свободу вибору та повноцінну участь у житті суспільства. Також підкреслювалося, що національна економічна незалежність країни і якість життя її громадян стали в наші дні залежати від безперервної, протягом всього життя, освіти, що вимагає постановки питання про інформаційну грамотності в національному масштабі. Інформаційна грамотність визначалася як уміння виживання в інформаційному столітті і розглядалася в контексті сучасних зусиль з розвитку загальної культури,

здібностей критичного мислення і реформування освіти. У доповіді наголошувалося на прямий зв'язок між інформаційною грамотністю й освітою, і говорилося про потреби освіти в новій моделі навчання, заснованою на інформаційних ресурсах реального світу, активного навчання та інтегративного, а не пасивного та фрагментарного.

В нашому вітчизняному бібліотекознавстві зміст терміну "інформаційна грамотність" найближче до поняття інформаційна культура. Остання визначається І. Гендиною як "систематизована сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення індивідуальної інформаційної діяльності. У практичному плані це означає знання організації інформаційних процесів, володіння прийомами пошуку, збору, обробки, аналізу та синтезу інформації, вміння застосовувати технічні засоби, що використовуються в інформаційному процесі [3, с. 53].

Перехід до європейської моделі освіти та глобальна інформатизація привели до трансформування діяльності бібліотек вузів. Сьогодні освітянська бібліотека розвивається як частина інформаційно-освітнього середовища.

Одним з наслідків інформатизації суспільства є, з одного боку, зростання ролі новітніх технологій, з іншого - поява міфів про «покоління Google» [4] - молодь, яка народилась після 1993 року та за плечима якої, немає досвіду домережевого існування. Ця молодь вже починає складати основну частину нашого студентства.

Проте, глобальна мережа все-таки принесла свої проблеми, головна з яких - неуважність користувачів. Справа в тому, що, незважаючи на кількість акумульованих ресурсів, діти, як правило, віддають перевагу тим документам, що з'являються в перших рядках пошукових систем, і лінуються шукати далі.

Як би там не було, користування пошуковими системами на зразок Google і Yahoo робить і учнів, і дорослих більш поверхневими. Вони дивляться лише частину інформації - заголовки, зміст, анотації, але рідко копають глибоко. Це добре для швидкого ознайомлення, однак студенти

повинні вміти серйозно розібратися в питанні, в його тонкощах і нюансах, якщо хочуть навчитися думати своєю головою.

Не дивлячись на те, що студенти зазвичай демонструють високий рівень комп'ютерної грамотності, їх «інформаційна грамотність - вміння знаходити і вбирати якісну інформацію - часто відстає. Вони мало часу тратять на обдумування знайдених в мережі Інтернет даних. Тому молодь важливо вчити уважніше оцінювати точність, значущість і авторитетність отриманих відомостей.

Щоб допомогти в цьому, бібліотекам доведеться попрацювати над своїм іміджем. Учні часто сприймають їх як місця для складування книг, а не як високотехнологічний інформаційний ресурс.

Так, за даними доповіді некомерційної організації Online Computer Library Center, яка провела дослідження на замовлення Британської бібліотеки в 2008 році, близько 83% учнів шкіл, коледжів та університетів починають збір будь-якої інформації з пошукової системи і лише 2% звертають увагу на сайти бібліотек або реальні книжкові фонди [5]. Майже всі студенти задовольняються результатами такого пошуку. У цьому й полягає проблема. Якщо бібліотеки хочуть зберегти свою роль необхідно навчати молодь більш складним дослідницьким методам. Щоб проблеми цього покоління не перейшли на 10 років вперед, у боротьбу варто включитися бібліотекам та вищим навчальним закладам, які повинні не тільки надати молодому поколінню гідні інформаційні ресурси, а й навчити користувачів грамотно відбирати дані. В іншому випадку пошукові системи Google і Yahoo залишаться єдиними джерелами знань.

Впровадження інноваційних технологій в практику роботи бібліотек дало змогу користувачам самим брати найефективнішу участь в інформаційному процесі, використовуючи як локальний, так і відділений доступ до різних баз даних. Але, поки що для більшості це не є нормою. Негативний чинник уміння та можливості роботи з інтернет ресурсами - проблема доступності персонального комп'ютера, під'єданого до мережі.

Для переважної більшості користувачів основним джерелом інформації є саме книга. Не дуже активне використання електронних ресурсів пояснюється: звичкою працювати з традиційними (друкованими) носіями інформації, відсутністю вільного доступу до комп'ютерів та мережі, відсутністю навичок роботи в інформаційних мережах та з базами даних.

Звертаючись до аспекту, пов'язаного із застосуванням нових методів навчання користувачів у вузівських бібліотеках, можна вказати на наступні форми і техніки навчання, які активно використовуються сьогодишніми університетськими бібліотекарями при вихованні інформаційної грамотності:

- інтерактивні навчальні програми, що реалізуються через бібліотечні веб-сайти;
- електронні демонстрації з практичними завданнями;
- вправи з використання електронних інформаційних ресурсів, які самостійно виконуються малими групами користувачів;
- орієнтовані на підтримку конкретних академічних курсів тренінги з використання інформаційних ресурсів, що розробляються спільно з викладачами цих курсів і які пропонуються на бібліотечному веб-сайті;
- семінари-тренінги, присвячені онлайновим каталогам, базам даних та інших подібних ресурсів, що проводяться як зі студентами, так і з викладачами;
- спеціальні навчальні курси з інформаційної грамотності, що входять до навчальних планів університетів і викладаються бібліотекарями університетських бібліотек.

Проголошення на початку нинішнього року проекту "Електронна Бібліотека України; створення Центрів Знань в університетах України" ("ELibUkr") [6] активізувало діяльність не лише по формуванню інформаційного середовища, але й формуванню інформаційної грамотності.

Перші кроки в університеті по ознайомленню з основними напрямками роботи за проектом (створення інформаційних ресурсів, доступ до світових баз даних, функціонування системи навчання, створення інституційного

депозитарію), отримання перших статистичних даних показали, що найбільш значимою для успішної реалізації проекту є саме система інформаційної грамотності користувачів.

Центри за проектом мають сприяти використанню наукових електронних ресурсів в навчальному процесі і наукових дослідженнях, вільному розміщенню публікацій викладачів і студентів університету через власний репозитарій. Але, всі ці заходи не можуть бути дієвими без повноцінної системи інформаційної грамотності. Звичайно, сьогодні в силу багатьох причин, переважно, які не залежать від бібліотеки, ми не можемо впровадити всі форми навчання.

У бібліотеці та на факультетах проводяться інформаційно-консультативні заняття, семінари-тренінги по використанню інформаційних ресурсів: онлайнових каталогів, баз даних та ін. Плануємо підготувати електронні демонстрації.

Особливою увагою користується інформація стосовно відкритого доступу та інституційних репозитаріїв (далі ІР). В першу чергу наявність ІР, це розповсюдження та зростання доступу до досліджень, створених підрозділами, співробітниками чи студентами університету; реформування системи наукової комунікації університету; підвищення якості наукових досліджень та освітнього процесу університету; підвищення значущості, статусу та суспільного значення університету.

З іншого боку, презентація ІР, ознайомлення з його роботою, навчання виставленню своїх робіт дозволить показати користувачам як взагалі працюють такі системи, як здійснюватиметься пошук і як правильно користуватись такими ресурсами. ІР за своєю організацією та структурою не відрізняється від інших типів веб-архівів і за своєю суттю збігається з рухом відкритого доступу. Зараз ІР розвиваються відповідно до потреб науковців і професорсько-викладацького складу університетів, змін в електронному науковому видавництві та технологіях цифрового збереження інформації.

На сьогоднішній день ті науковці і студенти, що мати змогу долучитися до світового досвіду забезпечення науки та освіти інформацією які для підвищення кваліфікації, викладацької роботи та проведення наукових досліджень виїжджали за межі України і є тим зразком, який спонукає вузівську бібліотеку до активізації роботи по формуванню інформаційної грамотності користувачів та інформаційного середовища університету.

Список використаних джерел

1. Громов Г. Р. Очерки информационной технологии / 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ИнфоАрт, 1993. — 331 с.
2. American Library Association Presidential Committee on Information Literacy, Final Report (This report was released on January 10, 1989, in Washington, D.C.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ala.org/ala/mgrtps/divs/acrl/publications/whitepapers/presidential.cfm>. — Назва з екрану.
3. Гендина И.Н. Основы информационной культуры // Современное библиотечно-информационное образование. Вып. 4. — СПб., 2000. — С. 53–54.
4. «Поколение Google»: правда и мифы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://times.ua/story/9461/>. — Назва з екрану.
5. Мифы о «поколении Google» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://proit.com.ua/telecom/2008/05/11/153740.html>. — Назва з екрану.
6. Електронна бібліотека України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.elibukr.org/>. — Назва з екрану.